

7. АНАЛІТИКА

Галина Василівна Онопченко,
старший науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ
ORCID: 0000-0002-9346-7405

Олена Василівна Онопченко,
науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ
ORCID: 0000-0001-9390-4639

УДК 65.014:376.056.45

ВИЯВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАМОВЛЕННЯ НА ОСВІТУ ОБДАРОВАНИХ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ КОНКУРСІВ ІНСТИТУТУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ НАПН УКРАЇНИ

У статті розглянуто сутність соціального замовлення на освіту як інструменту взаємодії між суспільством і освітніми установами. Визначено теоретико-практичні аспекти формування соціального замовлення на освіту. Здійснено аналіз системи конкурсів як механізму виявлення соціального замовлення на освіту обдарованих. Надано статистичні та аналітичні дані.

Ключові слова: соціальний заказ, суспільство, навчальні заклади, освіта, конкурс.

Актуальним завданням сучасної освіти є виховання молодого покоління, яке володіє не лише набором базових знань, а й має такі якості особистості, як ініціативність, здатність творчо мислити і знаходити нестандартні рішення. Це дасть змогу в майбутньому бути конкурентоспроможними на світовому ринку праці.

З огляду на аналіз офіційних документів ЮНЕСКО, науковці виокремили чотири головні цілі сучасної освіти [1; 2; 3; 4; 5]:

– навчити вчитися, тобто створити умови для того, щоб учні могли самостійно розв'язувати освітні та пізнавальні завдання;

– навчити не лише визначати, а й пояснювати явища дійсності;

– навчити орієнтуватися в світі духовних цінностей, сформувані розуміння того, що вони можуть не бути притаманні різним народам і культурам;

– підготувати до професійного вибору і продовження професійної освіти.

На сучасному етапі основною вимогою до закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) є не підтримка формальних освітніх стандартів, а виховання в учнів умінь самостійно засвоювати знання та ефективно орієнтуватися в потоках інформації, виявляти і розвивати творчі здібності особистості в різних сферах її діяльності. Цим зумовлено соціальне замовлення освіти.

Збір, вивчення, систематизація та аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених проблемі формування соціального замовлення освіти, дає змогу дати узагальнене визначення [1; 6; 7; 8; 9]. Соціальне замовлення освіти – це замовлення суспільства відносно системи освіти загалом або відносно конкретного освітнього закладу. Реалізація соціального замовлення є сенсом функціонування організації та цілком спроможна відображати результат її діяльності.

Соціальне замовлення в освіті – це об'єктивна необхідність сучасного суспільства, що характеризує потребу в отриманні знань конкретної особистості, окремих груп або верств населення, суб'єктів госпо-

дарювання, суспільства [10]. Необхідно зазначити, що соціальне замовлення сучасного суспільства здатне встановити вектор інноваційної діяльності в галузі освіти, що сприяє розвитку трьох взаємопов'язаних процесів, а саме розвиток особистісних якостей учнів, психолого-педагогічних компетенцій вчителя, а також самої освітньої установи [11].

У концепції Е. Дюркгейма метою виховання молодого покоління є формування соціальної особистості, адже лише така особистість допоможе сформувати соціальний порядок. Формування соціальної особистості науковець визначає як формування системи поглядів, почуттів, звичок, що показують в нас не нашу особистість, а групу або різні групи, частиною яких ми є; релігійні вірування, моральні вірування та практики, національні та професійні традиції, будь-які колективні погляди [2].

Існують різні погляди на структуру соціального замовлення, але ми розглянемо його як трикомпонентне явище.

Перший компонент – державне замовлення, що відображає ідеологічні позиції та засади освітньої політики держави. Воно спрямоване на забезпечення умов соціально-економічного розвитку країни, відображає основні очікування держави щодо результатів освіти. Держава очікує від системи освіти підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних проявити себе не лише на внутрішньому, а й на міжнародному ринку праці. У нашій країні право на формування замовлення в освіті поки що належить державі. Саме вона регулює всі процеси її функціонування, починаючи з фінансування та закінчуючи визначенням змісту освітніх програм.

Попри домінуючу роль держави впродовж останніх років значну роль у формуванні замовлення освіти відіграє *суспільство – другий компонент*. Оскільки метою освіти є задоволення потреб соціальних верств населення, то соціальне замовлення має відображати потреби різних суб'єктів освіти, усвідомлення й чітке формулювання потреб суспільства, які освіта має задовольнити у процесі функціонування.

Громадське замовлення – третій компонент, що визначається як забезпечення рівного доступу до сучасної якісної освіти кожної людини зацікавленою. Особливість громадського замовлення полягає в тому, що воно інтегрує й узагальнює потреби особистості та сім'ї, бере участь у створенні концепцій розвитку особистості. Головними творцями замовлення є учні та їхні батьки, які мають уявлення про те, що вони прагнуть отримати від освіти.

Отже, чітке формулювання соціального замовлення на освіту акумулює загальний зміст прагнень, потреб і запитів різних соціальних верств суспільства. Соціальне замовлення є тим інструментом взаємодії між суспільством та освітньою установою, яке завдяки правильній організації освітнього процесу здатне стимулювати підвищення його соціальної та економічної віддачі, здатності брати участь у створенні матеріальних благ, розвиваючи та використовуючи творчі, індивідуальні здібності учнів.

Інститут обдарованої дитини НАПН України розробив та впровадив систему конкурсів з метою виявлення соціального замовлення на освіту обдарованих дітей. Саме система конкурсів може стати дієвим механізмом розвитку не лише професійних компетентностей вчителів, а й суттєво підвищити конкурентоспроможний рівень ЗЗСО, сформувати сприятливу мотиваційне середовище для професійного розвитку, вплинути на інноваційні процеси, виявити творчих та ініціативних учителів.

Система конкурсів Інституту обдарованої дитини НАПН України охоплює:

- Всеукраїнський конкурс «Школа – джерело талантів»;
- Всеукраїнський конкурс «Творчий вчитель – обдарований учень»;
- Всеукраїнську виставку-фестиваль «Обдаровані діти України».

Всеукраїнський конкурс «Школа – джерело талантів»

Конкурс було започатковано Інститутом обдарованої дитини НАПН України для ЗЗСО з метою створення розвинутої всеукраїнської мережі для освітньої діяльності з обдарованими дітьми, підвищення ролі та статусу творчих педагогічних колективів у суспільстві.

Цілі та завдання конкурсу передбачають:

- пошук, виявлення та методичну підтримку педагогічних методів, засобів і форм навчання, адекватних розвитку сучасних технологій ЗЗСО для діяльності з обдарованими дітьми;
- оцінювання кваліфікації професійних кадрів з роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти;
- оцінювання стану програмно-методичної бази освітніх закладів щодо діяльності з обдарованими дітьми;
- оцінювання сприятливих умов для розвитку обдарованих дітей;
- підвищення престижу ЗЗСО, мотивації до використання сучасних засобів і форм освітньої практики в діяльності з обдарованими учнями;
- створення Всеукраїнського реєстру сучасних ЗЗСО щодо діяльності з обдарованими;
- визначення тенденцій розвитку сучасних ЗЗСО;
- створення інноваційного простору, який об'єднує ЗЗСО, що працюють з обдарованою та талановитою молоддю.

За результатами конкурсу було здійснено аналітичний і статистичний аналіз та отримано такі результати:

- кількість поданих на конкурс заявок – **1087**;
- кількість зареєстрованих на конкурс заявок – **353**;
- кількість заявок, відібраних оргкомітетом після формального аналізу кількісних та якісних показників – **328**;
- кількість заявок фіналістів, відмічених експертним фаховим журі після змістовного аналізу кількісних та якісних показників стану методико-програмної бази щодо діяльності з обдарованими дітьми – **216**.

Таким чином, за результатами конкурсів за регіонами було зареєстровано (кількість ЗЗСО) (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість ЗЗСО – учасників у конкурсі

№	Область	К-сть ЗЗСО	№	Область	К-сть ЗЗСО
1.	Вінницька	9	13.	Миколаївська	24
2.	Волинська	10	14.	Одеська	17
3.	Дніпропетровська	20	15.	Полтавська	18
4.	Донецька	24	16.	Рівненська	17
5.	Житомирська	11	17.	Сумська	10
6.	Закарпатська	10	18.	Тернопільська	15
7.	Запорізька	30	19.	Харківська	12
8.	Івано-Франківська	7	20.	Херсонська	15
9.	місто Київ	7	21.	Хмельницька	11
10.	Київська	13	22.	Черкаська	23
11.	Кіровоградська	9	23.	Чернівецька	10
12.	Луганська	23	24.	Чернігівська	8

Показник за місцем розташування:

Місто – **182**; селище міського типу – **118**; село – **53**.

Участь ЗЗСО – учасників конкурсу в програмах з діяльності з обдарованими дітьми (зокрема в експериментальних програмах):

- програми міжнародні – **92**;
- програми НАПН України – **76**;
- програми МОН України – **124**;
- програми обласні – **138**;
- програми районні – **155**.

Поділ показників за видами інтелекту відбувся згідно з теорією множинного інтелекту Ховарда Гарднера. Загальна кількість учнів – **158 785** осіб.

Відсотковий складник:

1. Вербально-лінгвістичний інтелект – гуртки юних поетів та прозаїків, студії майбутніх журналістів тощо – **10,4**.

2. Логіко-математичний інтелект – студії юних програмістів, осередки Малої академії наук України (МАН), наукові онлайн-товариства, гуртки юних математиків, фізиків, хіміків тощо – **22,7**.

3. Візуально-просторовий інтелект – студії художньо-естетичної творчості. Гуртки стендового об'ємного моделювання (юні архітектори та дизайнери) гуртки технічного моделювання (радіо-, судно-, авто-, аеро- тощо) – **23**.

4. Музичний інтелект – вокальні та хорові колективи, гуртки юних музикантів, музикознавців та композиторів тощо – **44**.

5. Тілесно кінестетичний інтелект – танцювальні колективи різних жанрів, естрадно-циркові студії, спортивні секції – **54,78**.

6. Емоційний інтелект – школи лідерства, скаути та пластуни, волонтерські організації, гуртки юних філософів, секції з вивчення релігій тощо – **6,9**.

7. Натуралістичний інтелект – еколого-натуралістичні центри тощо – **8,5**.

Кількість учителів-переможців професійних конкурсів (у відсотковому співвідношенні від загальної кількості вчителів шкіл – учасників конкурсу) – **9213**:

- міжнародних заходів – **1,6** %;
- всеукраїнських заходів – **4,8** %;
- обласних заходів – **2,8** %.

Кількість учителів, які були учасниками тематичних конференцій, науково-методичних семінарів, виставок-фестивалів, круглих столів тощо стосовно діяльності з обдарованими дітьми (у відсотковому співвідношенні від загальної кількості вчителів шкіл – учасників конкурсу):

- міжнародного рівня – **2,9** %;
- всеукраїнського рівня – **15,5** %;
- обласного рівня – **21,34** %.

Кількість вчителів – авторів тематичних публікацій із питання діяльності з обдарованими дітьми (за останні п'ять років у відсотковому співвідношенні від загальної кількості вчителів шкіл – учасників конкурсу) – **23,3** %.

Аналітичні дані

За результатами змістовного аналізу програм, що надійшли на конкурс від ЗЗСО України, було виявлено такі критерії діяльності ЗЗСО з обдарованими учнями (оброблено **216** конкурсних програм):

«Вид діяльності»:

перша група – понад **80** %:

- практична діяльність,
- пізнавальна діяльність,
- комунікативна діяльність,
- інтелектуальна обдарованість;

друга група – приблизно **20** %:

- художньо-естетична,
- літературно-поетична,
- духовно-ціннісна,
- спортивна,
- хореографічна,
- музична,
- лідерська тощо.

За «ступенем сформованості обдарованості»:

– діти, які добре навчаються (академічна обдарованість);

– діти з високими показниками, які пройшли спеціальні тести на визначення інтелекту;

– діти з високим рівнем творчих здібностей;

– діти, які досягли певних успіхів з окремих дисциплін, але не мають високих загальних результатів (показники практично не відображено).

За «формою виявлення обдарованості» – у програмах переважно відображено освітню діяльність з учнями з «явною обдарованістю». Досягнення таких учнів настільки яскраві, що їх обдарованість не викликає сумнівів.

Натомість майже не описано діяльність з тими дітьми, які мають так звану приховану обдарованість, що виявляється в діяльності дитини в менш вираженій, замаскованій формі. Методик виявлення діагностики та супроводу саме таких дітей у ЗЗСО майже не існує.

Недостатньо відображено «особливості вікового розвитку» – пізня обдарованість, адже рання обдарованість враховується лише приблизно у 50 % програм. Більшість ЗЗСО працює з дітьми старшої вікової категорії. Варто зауважити, що в початковій ланці методик діяльності з обдарованими молодшими учнями дуже мало (15 % від загального показника).

«Рівень досягнень учнів». У кожному ЗЗСО є категорія учнів, здібності яких перевищують середній

рівень їх однолітків, проте незначною мірою. Діти з таким типом обдарованості мають основні відмінні ознаки обдарованості, а тому не можуть залишитися поза увагою вчителів та шкільних психологів.

Під час аналізу матеріалів, надісланих на конкурс, ступінь обдарованості учнів визначають переважно за результатами олімпіад та конкурсів, тобто передусім оцінюють академічну обдарованість. Головні критерії виявлення обдарованості, що використовуються в наданих програмах:

- творча активність;
- висока результативність;
- динамічність інтелектуальної діяльності;
- наявність стійких знань, вмінь, навичок загальних і в певних предметних галузях.

Недостатньо уваги присвячено систематичній самоосвіті, креативності (вмінню використовувати стереотипні алгоритми за нових обставин), високій мотивації та самостійності в діяльності.

Основними критеріями оцінювання конкурсних програм є:

- моніторинг освітньої діяльності обдарованих учнів;
- творча активність, що виявляється в застосуванні нових, інноваційних підходів (за результатами успішного розвитку здібностей);
- створення креативної сфери для формування творчого потенціалу учнів;
- наявність бази даних обдарованих учнів у ЗЗСО;
- наявність індивідуальних карток учнів;
- наявність програм індивідуальної освіти учнів;
- діяльність в дослідних і творчих проектах у режимі наставництва;
- наявність програм, що відображають міждисциплінарний підхід та інтеграцію програм розвитку обдарованості в освітньому процесі та позаурочний час;
- результати проведення психодіагностичного дослідження з використанням психометричних методик залежно від аналізу конкретного виду обдарованості;
- наявність методик зі спеціальними психодіагностичними тренінгами;
- наявність методик щодо розвитку самостійної роботи з обдарованими учнями;
- наявність програм підвищення кваліфікації вчителів щодо роботи з обдарованими дітьми;
- наявність програм і методик роботи з батьками обдарованих учнів (таких програм надзвичайно мало у представлених на конкурс матеріалах).

У процесі розгляду матеріалів, представлених на конкурс, членами журі було виявлено певні типові недоліки:

- мало індивідуальних програм щодо розвитку обдарованості учнів;
- недостатньо відображена діяльність з батьками обдарованих учнів;
- мало постійно діючих консультативних пунктів для батьків обдарованих дітей;
- не регулярне висвітлення результатів діяльності з обдарованими учнями (вдало представлено результати діяльності з обдарованими учнями у вигляді таб-

лиць в матеріалах Хорольської гімназії: є діаграма переможців і призерів районних та обласних етапів МАН та Переяслав-Хмельницької ЗЗСО);

– недостатньо чітко оформлено результати науково-дослідної роботи обдарованих учнів (винятком є Путилівська гімназія, спеціалізована школа «Обдарованість» Харківської обласної ради та Зміївський ліцей № 1);

– досвід допрофільної та профільної освіти майже відсутній у більшості програм;

– мало проектів, де описано, яким чином забезпечується наступність та безперервність в організації освітньої, виховної, методичної діяльності між дошкільною та початковою ланкою освіти (винятком є Коломийський НВК № 9).

З огляду на вищевказане, варто зауважити, що майбутнім учасникам доцільно було б подати результати міжнародного партнерства, якщо воно існує; описати тренінги про особистісне зростання обдарованості (результати спостережень); окреслити концепції інноваційного розвитку обдарованості.

Використані літературні джерела

1. Агафонова Н. Н. Содержание общественного заказа системе образования: эффективные механизмы способов оформления профессиональной среде и механизмы предъявления результатов выполнения общественного заказа профессиональным сообществом / Н. Н. Агафонова, Р. А. Брехач, Д. Н. Жадаев // Материалы социологического исследования. – Пермь : ПГПУ, 2009. – 114 с.
2. Дюркгейм Э. Социология образования : пер. с фр. / Пер. Т. Г. Астаховой; науч. ред. В. С. Собкин, В. Я. Нечаев ; вступ. Ст. В. С. Собкина. – М. : ИНТОР, 1996. – 80 с.
3. Лаврухина Е. А. Социальный заказ и спрос в образовании [Электронный ресурс] / Е. А. Лаврухина. – Режим доступа: <http://education.recom.ru>. – Загл. с экрана.
4. Пантюхин С. С. Проблема социального заказа в педагогике конца XX века / С. С. Пантюхин // Западно-Сибирский педагогический вестник. – 2014. – № 1. – С. 36–45.
5. Рубина Л. Я. Может ли социология помочь в формировании социального заказа на образование? / Л. Я. Рубина, С. Н. Айрапетова // Социологические исследования. – 2000. – № 5. – С. 81–89.
6. Лекомцева Е. Н. Опыт изучения социального заказа на дополнительное образование детей / Е. Н. Лаврухина, Ю. В. Суханова // Ярославский педагогический вестник. – 2012. – № 2. – Т. 2. – С. 244–248.
7. Лушников О. Л. Проблема формулирования социального заказа образованию / О. Л. Лекомцева // Вестник УГНТУ. – 2016. – № 3. – С. 149–155.
8. Скударева Г. Н. Социальный заказ образованию как феномен современной педагогической действительности / Г. Н. Скударева, Г. Г. Шишова // Воспитание школьников. – 2013. – № 8. – С. 3–10.
9. Bartelson J. Three Concepts of Globalization / J. Bartelson // International Sociology. – 2000. – No. 15 (2). – P. 180–196.
10. Большой толковый социологический словарь. – М. : Книжный дом, 2003. – 1088 с.
11. Миннуллина Р. Ф. Социальный заказ на формирование личности выпускника современной школы

[Электронный ресурс] / П. Ф. Миннуллина. – Режим доступа: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/421.pdf>. – Загл. с экрана.

References

1. Agafonova, N. N., Brehach, R. A., Zhadaev, D. N. (2009). Soderzhanie obshhestvennogo zakaza sisteme obrazovaniya: jeffektivnye mehanizmy sposobov oformleniya professional'noj srede i mehanizmy predjavleniya rezul'tatov vypolneniya obshhestvennogo zakaza professional'nym soobshhestvom [The content of the public order for the education system: effective mechanisms for designing the professional environment and mechanisms for presenting the results of the public procurement order by the professional community]. *Materialy sociologicheskogo issledovaniya - Proceedings of the sociological research*. Perm: PGPU. [in Russian]
2. Djurkgejm, Je. (1996). Sociologiya obrazovaniya [Sociology of Education]. Moscow: INTOR [in Russian].
3. Lavruhina, E. A. *Social'nyj zakaz i spros v obrazovanii* [Social order and demand in education]. Retrieved from: <http://education.recom.ru> [in Russian].
4. Pantjuhin, S.S. (2014). Problema social'nogo zakaza v pedagogike konca XX veka [The problem of social order in the pedagogy of the late XX Century]. *Zapadno-Sibirskij pedagogicheskij vestnik - West Siberian Pedagogical Bulletin*, 1, 36-45 [in Russian].
5. Rubina, L. Ja. Ajrapetova, S. N. (2000). Mozhet li sociologiya pomoch' v formirovanii social'nogo zakaza na obrazovanie? [Can sociology help in the formation of a social order for education?]. *Sociologicheskie issledovaniya - Sociological Research*, 5, 81-89 [in Russian].
6. Lekomceva, E. N., Suhanova, Ju. V. (2012). Opyt izuchenija social'nogo zakaza na dopolnitel'noe obrazovanie detej [Experience of studying the social order for additional education of children] *Jaroslavskij pedagogicheskij vestnik - Yaroslavl Pedagogical Bulletin*, 2, 244-248 [in Russian].
7. Lushnikova, O. L. (2016). Problema formulirovaniya social'nogo zakaza obrazovaniyu [The problem of formulating the social order of education]. *Vestnik UGNTU - Bulletin of the UGNTU*, 3, 149-155 [in Russian].
8. Skudareva, G. N., Shishova, G. G. (2013). Social'nyj zakaz obrazovaniyu kak fenomen sovremennoj pedagogicheskoy dejstvitel'nosti [Social Order of Education as a Phenomenon of Modern Pedagogical Reality]. *Vospitanie shkol'nikov - Education of schoolchildren*, 8, 3-10 [in Russian].
9. Bartelson, J. (2000). Three Concepts of Globalization. *International Sociology*, 15 (2), 180-196.
10. *Bol'shoj tolkovyj sociologicheskij slovar'* [Great explanatory sociological dictionary] (2003). Moscow: The book house [in Russian].
11. Minnullina, R.F. *Social'nyj zakaz na formirovanie lichnosti ypusknika sovremennoj shkoly* [A social order for the formation of the personality of a graduate of a modern school]. Retrieved from: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/421.pdf> [in Russian].

Onopchenko Halyna, Senior Research Fellow of Institute of Gifted Child of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Onopchenko Olena, Researcher of Institute of Gifted Child of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

IDENTIFICATION OF SOCIAL DEMAND FOR EDUCATION OF GIFTED STUDENTS THROUGH THE SYSTEM OF COMPETITIONS OF INSTITUTE OF GIFTED CHILD

This article considers the fundamental features of the social order for education as a tool for interaction between society and educational institutions. The theoretical and practical aspects of the formation of a social order for education have been determined. The competition system analysis as a mechanism for identifying social orders for gifted education has been carried out. Statistical and analytical data have been provided. There are different views on the structure of social order.

The upbringing of younger generation, which has not only a set of basic knowledge but also personal qualities, such as leadership, ability to think creatively and find non-standard solutions, is the priority task of modern education. This will allow to fully compete at the world labor market in future.

Institute of Gifted Child of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine developed and implemented a system of competitions aimed at identification of the social order for the education of gifted. The system of competitions may become an effective tool for the development of not only professional competencies of teachers, but also for significant improvement of the competitive level of educational institutions, creation of favorable motivational environment for professional development, contribution to innovative processes and identification of creative and initiative teachers.

Key words: social order, society, educational institutions, education, competition.

Онопченко Галина Васильевна, старший научный сотрудник Института одаренного ребенка НАПН Украины, г. Киев

Онопченко Елена Васильевна, научный сотрудник Института одаренного ребенка НАПН Украины, г. Киев

ВЫЯВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ЗАКАЗА ОБРАЗОВАНИЕ ОДАренных ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ КОНКУРСОВ ИНСТИТУТА ОДАренного РЕБЕНКА НАПН УКРАИНЫ

В статье рассмотрена сущность социального заказа на образование как инструмента взаимодействия между обществом и образовательными учреждениями. Определены теоретико-практические аспекты формирования социального заказа образованию. Осуществлен анализ системы конкурсов как механизм выявления социального заказа на образование одаренных. Предоставлены статистические и аналитические данные.

Ключевые слова: социальный заказ, общество, учебные заведения, образование, конкурс.